

Euskal Autonomia Erkidegoko biblioteka publikoen egoera

b

MAITE LOPETEGI

b

Historia

Euskal Herriko biblioteken historia aspaldikoa da. Baina artikuluko honen eremua, egungo egoera eta Euskal Autonomia Erkidegoko biblioteka publikoak dira. Beraz, hori ulertzeko beharrezkoa iruditu zaigu EAEn sorrerara eta Estatutua sortu zeneko garaietara atzera egitea.

Euskal Herriko Autonomia Estatutuak zera dio (10. art., 20): «Euskal Herriko Erkidegoak honako gaietan erabateko konpetentzia dauka» (eta besteren artean) «Artxibo, Biblioteka eta jabetza estatala ez duten beste ondarearen gainean».

1980ko irailaren 26ko dekretuak, besteren artean, Liburu eta Liburutegiei dagozkien konpetentziak Erkidegoari egotzi zizkion (BOE, 1981eko otsailaren 5ean, 31).

Horren ondorioz, zenbait erabaki hartzeari ekin zioten eta horrela:

- Urtarrilaren 11n, 90/82 dekretuak Euskadiko Biblioteken Erakundea sortu zuen.
- Ekainaren 5eko 153/1984 dekretuak, Kultura Sailaren menpe, Ondare Historiko Artistikoaren Zuzendaritza sortu zuen eta honek, besteren artean, museoak, artxiboak

W Maite Lopetegi Casares Kultur Etxeko liburutegiko arduraduna eta Joana Albret Bibliotekonomia Mintegiko partaidea da.

eta ondare bibliografikoa babestu eta sustatzeko ardua eta *biblioteka politika antolatu* eta liburua sustatzeko arduraz zeukan.

Baina bestalde, 1983an, Lurralde Historikoen Legea onartu zen eta horrek boterea berrantolatu beharra eragin zuen. Une horretan, herrialdeek, Lurralde Historikoen menpe zeuden biblioteken gaineko konpetentziak bereganatu zituzten. Bestalde, komunak ziren erakundeek sortutako arauak garatu eta indarrean jartzea Lurralde Historikoei zegokien.

Beraz, 1985etik aurrera, Lurralde Historikoei, bere eremuko ondare dokumental eta bibliografikoari zegokioenez, nahi zituen sustatze jarduerak egin zitzaketen eta udal konpetentziakoak ziren zerbitzuak egoki eta erabat ematen zirela ziurtatu behar zuten. Horien artean zeuden 5.000 biztanle baino gehiago zituzten herrientzako udal liburutegiak ziurtatzea (Ley de bases de régimen local 26.1 (b) art.).

Une horretan, loratze handi bat eman zen EAEn, batez ere, udal liburutegiei dagokienez: liburutegi berriak sortu ziren, hainbat tokitan arau gehiegirik gabe erdi publikoak bailiran funtzionatzen zuten zenbait liburutegi osatu eta beste estatus bat eman zitzaizen (ordura arte, jabetza partikularren, edota eskola eta komentuen eskuetan zeudenak, edo emarien ondoriozkoak zirenak, eta abar). Aldundiak, horretarako, liburu multzoak eman zituen, hala nola langileria aukeratzeko laguntza eskaini, edo egoitzak eraikitzen lagundu zuen. Esan beharra dago ez zegoela inongo sistematizaziorik edota bibliotekei zegokien *politika diseinurik*.

Uztailaren 3ko 7/1990 Euskal Ondare Kulturalaren Legea

Horrela, 1990. urtera iritsi ginen. Azkenik, lege bat sortu zen. 11 urte pasa ziren Autonomia Estatutua onartu zenetik. Ez dugu hemen legea bere horretan azalduko. Legea, lege den neurrian, orokorra da eta ez da zehaztasune-

tan sartzen. EAeko biblioteka publikoei dagokienez, garrantzitsuena Euskadiko Liburutegi Sistema Nazionala sortzea izan zen (86. art.), Sistema Nazional horren zeregin nagusiak definitzea («Sistemaren barruan dauden biblioteken jarduera eta programak koordinatu eta *biblioteki eta euskal ondare bibliografikoari dagokion politika diseinatzea*», 87. art.), eta azkenik, Liburutegi Sistema Nazionala martxan jar zedin, Eusko Jaurlaritzak berariazko zentro bat sortu behar zuen Kultur Sailaren menpe (88. art.). Gero, Liburu eta Liburutegi Zerbitzua deritzona.

1993an Liburu eta Liburutegi zerbitzua martxan zela esan daiteke, eta EAeko liburutegietan banatu ziren orri teknikoetan, sare nazionala eta zerbitzuguneak definitzen ziren. Hemen haren laburpen bat ematen saiatuko gara (eta dagoeneko aldatu direnak zuzendu edo erantsi egin ditugu):

- Liburutegi berriak sortzeko liburu multzoak eman.
- Urtero liburutegi guztietara liburu fondoak berrizatzeko liburu multzoak eskaintzen dira. Batetik, oinarrizko bibliografia, gehienbat euskarazko liburuz osatua, eta bestetik, bibliografia hautatuaren bitartez, udal liburutegien fondo bibliografikoa osatzen da.
- Aldizkako argitalpenen harpidetzaren sustatzea.
- Lege gordailuan sartzen diren liburuen zerrendak bidaltzen dira.
- Hitzarmen baten bidez, garai batean Eskoriatzako Irakasle Eskolak zuen dokumentu zentroarekin eta egun Donostiako Liburutegiko haur sailak duen dokumentu zentroarekin, ikastaroak antolatzen dira eta horrek argitaratzen duen *Irakurketa eta haur literatura* aurkibide aldizkaria bidaltzen da.
- Haur irakurzaletasuna bultzatzeko bideak eta dirulaguntzak ematen dira.
- EAeko liburutegi guztiei buruzko Estatistika ikerketa bat egiten ari dira, liburutegiak benetan zein egoeratan dauden jakiteko.

Orri tekniko horietan, une hartan oraindik gauzatu gabe zeuden baina egun martxan dauden hainbat zerbitzu iragartzen ziren:

- Liburutegietako informatizazioa, «Absys» programaren bidez.

Azkenik, Bibliografia Ondarearen Katalogo Orokorren egitasmoa iragartzen zen. Egundak eta ofizialki ez daukagu egitasmo horren berririk.

Zerbait ahaztu badugu, barkamena eskatzen dugu alde zuzenetik, baina gure ustez nagusia islatu dugu.

Gaur eguneko egoera (edo horren guztiaren ondorioak)

Lehenik eta behin, arestian aipatutako puntu horiek aztertuko ditugu eta azterketa honek kritika itxura har dezake. Horrekin ez genuke inoren lana gutxietsi nahi. Ziur gaude, Liburu eta Liburutegi Zerbitzuan dauden langileek bere lana ondo betetzen saiatzen direla. Baina, zerbitzu horien hartzaile garen neurrian, zerbitzu horiek dituzten akatsak azaldu beharrean gaude, zerbitzu horrek hobera egingo badu. Beraz, zentzu onuragarrienean aritzea da gure helburua.

- *Urtero liburutegi guztietara bidaltzen diren liburu fondak:*

- Gehienbat euskarazko liburuz osatua den oinarrizko bibliografiari dagokionez, liburuak urtean behin bidaltzen dira. Horrek zera esan nahi du: liburutegietan liburu horiek iritsiko direla jakinda, ez dute bere aurrekontutik euskal libururik erosten, bestela liburu horiek bikoiztu egiten baitira, eta horrela euskal irakurleak ez du azken argitalpena garaiz eskuratzeko aukerarik. Jakina, hainbat liburutegitan erabiltzaileari kalte hori ez egiteko, bere aurrekontutik erosten dituzte. Beraz, liburutegiak zerbitzu horren aurrean zein erabaki hartzen duen alde batera (euskal liburuak erosi ala ez), gai honetan liburutegiei lagundu baino arazo handi bat sortzen zaie eta euskal irakurleari eta euskal argitalpenei mesede txikia egiten. (Eta hemen ez gara sartuko euskal argitaletxeek gai honi buruz dituzten kezkuak aztertzeraz).

- Bibliografia hautatuari buruz, urtean behin Gasteizko udal liburutegian erosi diren liburuen zerrenda bat bi-

daltzen da (SHUari jarraituz eta izenburu, egile eta gai aurkibidez hornitua) eta, liburutegi bakoitzari, zerrenda horretatik aukeratzen dituen liburuetan gastatzeko dirulaguntza bat eskaintzen zaio. Liburutegi zerbitzuari fakturen kopiak bidali behar dizkio eta horietan zerrendako liburuak azaldu behar dute. Arazoa: liburutegi bakoitza urtean zehar bere aurrekontutik liburuak erosten aritu da eta zerrenda iristerako interesatzen zaizkion liburu gehienak erosiak ditu. Liburuak zerrenda bati begira erosi behar ditu (liburua bera ikusi gabe); gehienetan hori guztia egiteko denbora laburra izaten da. Eta lan neketsua izaten da zerrendako liburuak liburutegiko erosketaren politikaren barruan txertatzea. Praktikan, liburutegietan zerrenda iristen deneko garaia, nahaspilatsua izaten da. Jakina fondoa osatzeko dirulaguntza primeran datorkiola edozein liburutegiri, baina hori egiteko modua ez zaigu eragingarriena iruditzen, are gutxiago, dagoeneko liburutegi gehienak informatizatuta dauden garai honetan.

- *EAEko liburutegi guztiei buruzko Estatistika ikerketa:*

- Ustez, lan horri 1993an ekin zioten, baina ez dugu azterketa horren ondoriorik inon ikusi. Lan hori izugarri baliotsua iruditzen zaigu, baldin eta EAEko liburutegien egoera zein den aztertu ondoren, egoera hori hobetzeko abiapuntutzat hartzen bada. Hau da, estatistika azterketak, ebaluaketa orokor baten zati bat izan beharko luke. Baina, ebaluaketa horrek beste puntu asko eduki beharko lituzke.

- *Liburutegietako informatizazioa, «Absys» programaren bidez:*

- 1993an egitasmo zena, egun errealitate bat da, baina arazoz jositako errealitate bat. Hasteko, Eusko Jaurlaritzak Absys programa inposatu zuen zenbait bibliotekarik egindako proposamen edo iradokizunak kontuan hartu gabe. Gauzak honela, biblioteka handietan Absys-Unix nagusitu zen, erabiltzaile askorentzat, eta biblioteka txikietan Absys-Windows, erabiltzaile bakarrarentzat. Absys, Unixen lan egiteko diseinatu zelako edo azken batean Windowserako behar bezala egokitu ez zelako, gauza da dioxosozko programa honen hasierako bertsioak arazo larriak sortu zituela eta informazio galera nabarmenak eragin.

Ez dira bilera gutxi egin Eusko Jaurlaritzan, biblioteka eta Baratz, Absys kudeatzen duen enpresako ordezkarien artean. Azkenean, bibliotekariak, mantentzea eta laguntza teknikoa ordaintzeari uko egitea gomendatu zuten eta horrela erabaki udalek, Baratzek bertsio benetan fidagarria eta behar bezala egokitua eskaini arte.

Egun, Absys-Windows NT jarri dute martxan eta akatsak dituen arren, badirudi tunel beltzetik irteten ari garelako eta aurrekoak baino bertsio askoz ere fidagarriagoa dela. Bibliotekariak lasaiago daude nahiz eta oraindik ere Murphyren legea gogoan izan: «informazioa galtzeko arriskua baldin badago... galdu egingo da».

• *Bibliografia Ondarearen Katalogo Orokorren egitas-moa:*

- Esan bezala ez daukagu horren berririk.

• Beste puntuei dagokienez (liburutegi berriak sortzeko liburu multzoak ematea, aldizkako argitalpenen harpidetza, lege gordailuan sartzen diren liburu zerrendak, haur irakurzaletasuna sustatzeko ekintzak eta hitzarmenak), argi dago ekarpen onuragarriak direla, baina gure ustez saio puntualak gertatzen dira, arestian aipatutako ebaluaketa horren faltan eta, noski, *politika diseinu* batetik kanpo.

Liburu eta liburutegi zerbitzuak eskaintzen dituzten zerbitzuak aztertzeaz gain, beste gai batzuk ikusi behar gertatzen diren egungo egoera zein den aztertzeko:

• Udal liburutegien arteko koordinazio eskasa eta horren ondorioz datorren ondare bibliografikoa modu errentagarrian ustiatzeko aukerarik eza.

• Eskola liburutegiei eta eskoletan liburutegiaren erabilpenari ematen zaion arreta eskasak (ia gehienetan irakasle edo irakasle taldearen sentsibilitatearen esku gertatzen dena), udal liburutegiei ikasle jendearen eskaera horri erantzun beharra sortzen die, horrek dakarren indefinizio arazoarekin (bai liburutegia diseinatzerakoan, bai fondoaren erosteta politikari dagokionean). Gauzak ez dira askoz hobeak unibertsitate mailako liburutegiei dagokionean (haien leku eta ordutegi faltak betetzera bultzatzen dituztelarik udal liburutegiak).

• Euskarari dagokionez, hainbat puntu aztertu behar da:

- Udalak eta Eusko Jaurlaritzak erabaki duten hizkuntza eskakizuna bete behar dute langileek, eta askotan, liburutegia izatearen faktorea ez da kontuan hartu hizkuntza eskakizun hori erabakitzerakoan. (Honela, toki askotan 2. hizkuntza eskakizuna eskatzen zaio bibliotekariaren lanpostuari, egin behar dituen hainbat jarduerak euskara maila hobea eskatzen dutela kontuan hartu gabe).

- Barruko jarduerak (irakurleentzako gidak, seinalez-tapena, bisitaldiak, harreman publikoak, publizitatea, e.a.), gehienetan, bibliotekariaren hizkuntza mailarekin, sentsibilitatearekin eta udalak duen hizkuntza politikarekin lotuta egoten dira.

- Biblioteka jarduerak, nolana ere, tresneria falta du eragozpenik handiena. Euskaraz daukagun testu bakarra, «Liburutegi Publikoetarako Orientabideak: IFLAren Liburutegi Publikoen Sailerako prestatua» da, Madrilgo Kultura Ministerioak, Liburu eta Liburutegien Zuzendaritza Orokorren bidez argitaratua. Jakin badakigu azken urteotan Liburu eta Liburutegi zerbitzua behin betiko gaiburuen zereenda bat prestatzen ari dela. Baina, horretaz gainera, beste pauso batzuen beharra ikusten dugu udal bibliotekak euskaraz gaztelaniaz bezain era normalizatuan funtzionatu ahal izan dezaten: katalogatzeko arauak, sailkapen hamartarra, autoritate irizpideak, terminologia, katalogo eredu finkatzea, eta abar.

Alegia, ez zaigu iruditzen euskaraz funtzionatzeak ahalegin puntual askoren metaketa izan behar duenik, baizik eta gaia modu orokorrean jorratu behar dela (eta orokorra baita eremu eta liburutegi motaz harantz ere, hots, beste herrialde eta liburutegiekin lankidetzan, euskara ez baita soilik EAEko «bigarren» hizkuntza ofiziala). Dena den, ez dugu gai honetan hemen sakonduko, monografiko honetako beste atalen batean hemen baino hobeto aztertzen baita.

• Biblioteketako langileei dagokiona: honi buruz esan beharra dago oso lan ona egin zutela Elena Martinez eta Gloria Osacarrekin 96/1 orri teknikoetan langileen lanpos-

tuei buruzko txostena egin zutenean. Hori egiteak liburutegian egin beharreko zereginak deskribatzera behartzen zuen eta langileen kualifikazioa definitzen zuen, baina ez zuen araudi ofiziala izatearen indarririk.

Uztailaren 3ko 7/90 legeak, arestian aipatu ditugun beste gauzen artean, 82. artikuluan zera dio:

biblioteca (...) eta dagozkion zerbitzua eta pertsonal teknikoa izango du haietara iristeko, informazio, inbestigazio, hezkuntza, kultura eta aisialdi beharrak asetzeko.

Egungo egoera maila honetan ezin aldrebesagoa da. Lege eta araudirik ezean, eta udal liburutegiek udal jabetza dutenez, udalek erabakitzen dute langilegoaren kualifikazio maila eta zereginak. Udal liburutegien munduan ibili den edozeinek ezagutzen du gai honetan aurki daitzkeen «bitxikeriak» eta zabalegia eta «kafkarregia» da hemen azaltzen hasteko.

- Gauza bera esan genezake zerbitzuaren antolaketari buruz:

Zerbitzuen ordutegiak, zabalkundeak, fondoan osaketak nolakoak izan behar duten (hemeroteka zerbitzurik izango den ala ez, bideo eta CD eskaintzarik bai ala ez, multimedia zerbitzuekin zer egin, eta abar), gehienetan, inongo azterketarik gabe erabakitzen da.

- Aurreko puntu honek beste gai batera garamatza. Udalen eta Eusko Jaurlaritzaren arteko koordinazio eza. Udal biblioteca gehienek hiru administrazioen esku-hartzea jasaten dute, eta bakoitzak paper desberdina jokatzen badu ere, gehienetan ez da jakiten norengana jo behar den arazo jakinak azaltzeko. Bestalde, sarritan lan bikoizketak ematen dira (adibide gisa, aldizkako argitalpenak Madrilgo Kultura Ministerioaren zerbitzutik eta Liburu eta Liburutegi zerbitzutik iristen dira, edo oso antzeko inkesta/estatistikak bete behar dira bai INE, EUSTAT edo unean uneko udal zerbitzurako).

- Ikusten ari garen inprobisazio horren guztiaren ondorioz, sarritan gai garrantzitsu bat kanpoan gelditzen ari da liburutegi gehienetan: Tokiko Bilduma. Larriagoa, kon-tuan izanik hori udal liburutegiek, eta ez beste inork, egin beharko lukeen lana dela.

Ondorioak

Arestikoa ikusi ondoren, zenbait gogoeta egin beharra sortzen da.

Oro har, 1980an Liburu eta Liburutegiei dagozkien kompetentziak Erkidegoari egotzi zitzaizkionetik 20 urte pasa dira, eta 90eko legeak agindu zuena, *bibliotekei eta euskal ondare bibliografikoari dagokion politika diseinatzea* (87. art.), ez da inondik gauzatu. Egoera, ikusten denez, nahikoa nahaspilatsua da.

Batetik, ez dago EAeko biblioteka publikoei buruzko azterketa/ebaluaketa bat. Horretarako, gure ustez, lehenik eta behin, sarearen helburu zehatzak (ez soilik filosofikoak, nahiz eta horiek ere beharrezkoak izan) definitu beharko lirateke.

Ondoren, une honetan sareak helburu horiei zenbateraino erantzuten dien ikusi beharko litzateke, eta helburuei erantzuten ez dien neurrian arrazoiak ikusi eta ondorioak atera.

Hortik abiatu beharko luke sarearen antolaketa benetako batek.

Legea garatu beharko litzateke eta behar diren bitarteko legalak sortu (araudiak, dekretuak, eta abar) antolaketa horrek indarra izan dezan.

Udal liburutegiaren sareak bere lekua aurkitu beharko luke beste sareekiko, dagokion sail eta zerbitzuekin koordinatuz (alegia, eskola eta unibertsitate liburutegiekin, hezkuntza sailaren bidez, aldundietako liburutegiak, tokian tokiko sailarekin, e.a.).

Bibliotekari lanbidea definitu eta arautu beharko litzateke, udal sareaz harantz, beste lanbide gehienak definituta dauden legez.

Eta euskararen erabilpena erabat normalizatu beharra dago, sortzen ari den eskaerari eta gizarteari erantzungo badiogu.

Jakina, hori guztia egiteko, beharrezkoa iruditzen zaigu horretan sartuta gauden agente guztien parte-hartzea bideratzea eta horretan eredugarria iruditzen zaigu (aldae-rak gorabehera) Nafarroan iragan legealdian eraman du-

ten prozesua eta monografiko honetan bertan beste artikulatu batean azaltzen dena.

Nora goaz (edo amets egitea libre da)

Horrelako gauza bat idatzi ondoren, amets egin eta utopiak (astakeriak, pentsatuko du batek baino gehiagok) egiteko gogo bizia sortzen da. Gogo baidarra. Eta horra hor gure utopia.

Udal liburutegiak Euskal Herriko (eta ez Euskal Autonomia Erkidegoko) sarearen oinarrian daude. Herritarrari hurbilen gertatzen zaion liburutegia da bere herri edo auzoko liburutegia (horrela publikatzen dira udal hauteskundeetako hautagaiak, ez?). Bertan, imajina dezakegun (eta oraindik imajina ezin ditzakegun) edotariko informazioa lortzeko moduak aurkitzen dira. Liburuaz at, beste formatuetan ere aurkitzerik badauka. Jakina, herri liburutegietan ez du informazio espezialdua aurkituko, baina sarea ondo koordinatua dagoenez, informazioa lortzea ez da arazoa. Bibliotekarien lana, bere liburutegi zehatzaren fondoak definitzeaz gain, tokiko bilduma osatu, zaindu eta zabaltzea da eta informazio mundu horretan bertarantzen diren guztien «ciceronea» izatea.

Noski, hori guztia euskaraz zein gaztelaniaz egiten da politika razional baten ondorioz. Inguruko eskola eta unibertsitateekin harremanak eragozpenik gabekoak dira, baikoitzak bere zeregina ondo ezagutu eta betetzen duelako.

Eta hau guztiau 2000.etik aurrera gertatuko bada ere, ziur gaude ez dela zientzi fikzioa. j